

УДК 37.02:377

Оксана Копил

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу шляхів формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей при вивченні англійської мови для професійного спілкування за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, англійська мова для професійного спілкування, інформаційно-комунікаційні технології.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті пріоритетом державної політики стає перехід від авторитарної моделі навчання до особистісно орієнтованої. Успішність процесу перетворень значною мірою залежить від спроможності молоді конструктивно реалізувати себе в умовах системних трансформацій. На цьому етапі зростає роль самоосвіти як інструменту адаптації молоді до самостійного життя та пошуку шляхів досягнення професійного успіху. Сьогодні самоосвіта вважається невід'ємною частиною усіх навчальних курсів, їй приділяється особлива увага у чинній Програмі з англійської мови для професійного спілкування [5].

У добу поширення міжкультурної взаємодії у світовому просторі, прагнення України приєднатись до європейського співтовариства нові вимоги висуваються до фахівців у сфері професійної освіти, одним з поміж яких є необхідність вільного володіння англійською мовою для професійного спілкування. У викладанні іноземних мов основною вимогою часу стає формування іншомовної комунікативної компетентності у сферах професійного спілкування в усній і письмовій формі. Таким чином, навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей є на сучасному етапі одним з найважливіших чинників підвищення якості їхньої професійної підготовки, оскільки іноземна мова виходить за рамки загальноосвітньої дисципліни і стає складовою професійної підготовки поряд зі спеціальними дисциплінами.

В сучасних наукових дослідженнях теоретичні питання та практичні аспекти проблеми самоосвіти висвітлені різнобічно: розглянуті її історичні та соціальні аспекти (А. Айзенберг, Б. Райський, М. Скаткін, Є. Шукліна та ін.); визначені сутність, функції, особливості самоосвіти, її місце в професійній діяльності (А. Громцева, Н. Кузьміна, Т. Максимова, І. Наумченко, Г. Сухобська та ін.); досліджені шляхи та засоби формування

потреби в самоосвіті (В. Буряк, Т. Клімова, І. Редьковець та ін.); розкриті питання психологічної та практичної підготовки студентів до самоосвіти (Г. Закіров, І. Ковбаско, О. Мельничук); проаналізована проблема організації самоосвіти та керівництва нею (Т. Клімова, Г. Серіков та ін.).

Основні аспекти інформатизації навчального процесу розглянуті такими науковцями як А. Андрєєв, В. Биков, Д. Богданова, І. Булах, Р. Гуревич, А. Гуржій, І. Захарова, М. Жалдак, А. Жолдак, Г. Козлакова, А. Коломієць, Є. Полат, П. Сердюков, С. Сисоева, О. Спирін, О. Торубара, Б. Шуневич, С. Яшанов та ін.

Мета статті полягає у визначенні ефективних шляхів формування самоосвітньої компетентності при вивченні англійської мови для професійного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до Галузевих стандартів вищої освіти мета вивчення ІМ для професійного спілкування полягає у формуванні необхідної комунікативної спроможності в сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та письмовій формах, навичок практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, що обумовлена професійними потребами; оволодіння новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела. Завдання дисципліни полягає в навчанні, розвиткові та удосконаленні різних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письма.

Згідно ОКХ бакалавра та ОПП підготовки бакалавра зі спеціальностей «Математика», «Фізика», «Трудове навчання» предметом вивчення дисципліни є такий обсяг лексики та граматики іноземної мови, що дає можливість здійснювати професійне спілкування та одержати необхідну професійну інформацію з іноземних видань.

Визначений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України обсяг вивчення дисципліни «Іноземна мова для професійного спілкування» складає 5 кредитів ECTS [5]. У порівнянні з українською мовою за професійним спрямуванням – 3 кредити та з історією України – 3 кредити, цей обсяг є досить значним. До того ж, наказом Міністерства рекомендується вивчення іноземних мов понад встановлений нормативний обсяг у формі факультативних занять. В реальній ситуації в більшості педагогічних ВНЗ на вивчення іноземної мови для професійного спілкування відводиться 2 години на тиждень впродовж першого року навчання, що очевидно недостатньо для оволодіння іноземною мовою на РВМ В2, який є стандартом для ступеня бакалавра [5]. В ситуації, що склалася, актуальним стає вчити студентів самостійно опановувати іноземну мову та розвивати вміння перекладу іншомовних текстів як важливого засобу оволодіння мовним матеріалом і різними видами мовленнєвої діяльності, а отже, і засобом формування самоосвітньої компетентності студентів немовних спеціальностей при вивченні АМПС.

Навчання перекладу включає в себе оволодіння:

- елементами усного перекладу інформації поданою іноземною мовою в процесі ділових контактів, ділових зустрічей, нарад;
- основами перекладу професійно-орієнтованих іншомовних джерел;
- комп'ютерним перекладом великих обсягів іншомовної інформації.

Нові вимоги до підготовки фахівців у сфері професійної освіти вимагають розробки новітніх технологій та конструювання ефективних методик формування їхньої самоосвітньої компетентності при оволодінні іноземною мовою, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Незначна кількість тижневих годин, відведених на вивчення іноземної мови у немовному ВНЗ, перетворює цей процес на один з аспектів самоосвіти, а використання ІКТ відкриває доступ до необмеженої кількості автентичної професійно орієнтованої інформації іноземною мовою.

Оскільки процес формування іншомовних навичок та вмій в навчальному закладі досить обмежений часом, організація самостійної позааудиторної роботи студентів дозволить суттєво підвищити якість навчання. Використання навчальних комп'ютерних програм та ресурсів мережі Інтернет уможливує щонайповнішу реалізацію принципу особистісно-орієнтованого навчання [1], дає змогу адаптуватися до потреб кожного студента, урахувати не лише вікові особливості та рівень мовної підготовки кожного студента, але й індивідуальні психологічні характеристики [2]. У такий спосіб саме використання ІКТ у процесі навчання англійської мови для професійного спілкування має стати одним з основних аспектів формування самоосвітньої компетентності студентів немовних спеціальностей.

Враховуючи особливості структури й характеру самоосвітньої компетентності, дидактичні можливості ІКТ, а також методичні основи організації педагогічного процесу на спеціальностях немовного профілю [4; 5], ми виділили низку педагогічних умов використання інформаційних і комунікаційних технологій для підвищення ефективності формування цього виду компетентності в сфері іншомовної професійної комунікації. Визначені такі педагогічні умови:

- використання аудіо-, відео- й текстових дидактичних матеріалів в електронній формі, оперативного поновлюваних засобами ІКТ і спрямованих на зняття труднощів у процесі формування трансформаційної компетенції за допомогою реалізації принципу порівняльного аналізу;
- використання мультимедійних навчальних програм з відкритою структурою й нефіксованим змістом, що дозволяє активізувати як засвоєння нової лексики з галузі професійної комунікації, так і контроль у межах аудиторної роботи (підготовчі справи в електронній інтерактивній

формі для самостійної позааудиторної роботи, що гармонійно поєднуються із вправами подібної тематики, виконуваними в рамках аудиторних занять);

– формування професійного інформаційного компонента, тобто ціннісного відношення до використання сучасних інструментів ІКТ у професійній діяльності за рахунок виконання вправ і створення навчально-професійних ситуацій, орієнтованих на зіставлення можливостей останніх версій спеціалізованого програмного забезпечення й ресурсів мережі Інтернет по активізації перекладацької діяльності, з попередніми версіями, а також методами виконання перекладів без використання ІКТ;

– організація процесу навчання, при якій здійснюється перехід від дистанційної взаємодії, реалізованої засобами ІКТ та опосередкованої перебігом навчального процесу (за допомогою навчального сайту викладача, електронної пошти), до реального професійного спілкування, що стимулюватиме фаховий розвиток студентів [3].

Для ефективного формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей ми пропонуємо двочленну структуру системи вправ, яка включає доперекладацькі (підготовчі) та перекладацькі вправи. В процесі виконання підготовчих вправ формуються навички та вміння критичного аналізу перекладених текстів та прийомів перекладу. На другому етапі здійснюється формування навичок подолання перекладацьких труднощів (лексичних, граматичних, жанрово-стилістичних тощо). За напрямом перекладу вправи поділяються на ті, що призначені для перекладу з англійської мови на українську і навпаки. За їхньою спрямованістю вправи можна розділити на рецептивні, репродуктивні і продуктивні. Виконання перекладацьких вправ націлене на розвиток власне вмінь усного та письмового перекладу.

Система вправ покликана створювати потенційні можливості для поступового й керованого нарощування навчальних труднощів і може сприяти ефективному формуванню навичок і вмінь перекладу. В основу навчання за експериментальною методикою було покладено систему підготовчих і перекладацьких вправ на різні види перекладу, а також на формування інформаційної компетенції, що поєднує традиційні способи навчання та реалізує визначені педагогічні умови.

Усі вправи ґрунтуються на основі використання електронних текстів і аудіо- та відеозаписів, основними характеристиками яких є автентичність, значущість в галузі професійної комунікації, наявність перекладацьких труднощів. Також використовуються паралельні дидактичні матеріали. Пошук, зберігання, передача, систематизація, редагування, а також оперативне поновлення всіх дидактичних матеріалів здійснюється засобами ІКТ.

До першої групи системи відносимо: комплекс аналітичних вправ на створення стратегії перекладу; комплекс практичних вправ для навчання

перекладу термінів, термінологічних словосполучень (застосовується інтерактивний мультимедійний лексичний тренажер з відкритою структурою та нефіксованим змістом); комплекс практичних вправ для навчання перекладу граматичних конструкцій (у самостійній роботі підкріплюється готовими інтерактивними мультимедійними навчальними програмами з граматики); комплекс аналітичних і практичних вправ для навчання використовувати перекладацькі інструменти ІКТ, автоматизований переклад, а також інструменти довідково-інформаційного та термінологічного пошуку; комплекс підготовчих вправ для навчання усного перекладу (розробляються на основі електронних аудіо- та відеозаписів професійної тематики, підготовлених засобами ІКТ, реалізуються в цифровій лінгафонній аудиторії).

До другої групи відносимо перекладацькі вправи (розробляються на основі електронних текстових, аудіо- та відеоматеріалів професійної тематики, підготованих засобами ІКТ). Організація перекладацької практики у письмовій формі здійснювалася на основі квазі-професійних і навчально-професійних ситуацій, що стимулюють слухачів до систематичного, контекстно й ситуативно-орієнтованого використання перекладацьких засобів ІКТ і спрямованих на формування ціннісного відношення до використання ІКТ у професійній діяльності.

У процесі організації навчання здійснюється перехід від дистанційної взаємодії, реалізованої засобами ІКТ (за допомогою сайту викладача, електронної пошти), до реального професійного перекладацького спілкування, стимулюючого професійний розвиток (чати та форуми на сайтах професійних перекладацьких агентств та осередків). Таким чином, студенти здобувають не тільки практичний досвід виконання письмових та усних перекладів, володіння комп'ютерними інструментами перекладу, але й поступово долучаються до професійного середовища спілкування.

У якості практичної реалізації педагогічної умови використання мультимедійних адаптивних навчальних програм з відкритою структурою й нефіксованим змістом ми розробили інтерактивний лексичний тренажер «Профі», спрямований на активізацію засвоєння лексичних одиниць зі сфери професійної комунікації (термінів і термінологічних словосполучень). Передумовою створення саме лексичного, а не граматичного тренажера стало те, що граматичний матеріал має досить фіксований зміст для всіх рівнів та напрямків вивчення іноземних мов, різниться лише його рівень складності, і повторюється в приблизно однаковому наповненні в різних електронних тренажерах і навчальних програмах, що дозволяє використовувати вже готові електронні посібники. У свою чергу, лексика значно варіюється залежно від області професійної комунікації, а також від обраного навчального посібника або комплекту використовуваних дидактичних матеріалів.

Інтерактивний лексичний тренажер «Профі» складається з трьох модулів: 1) Vocabulary – комплекс тренувальних рецептивно-репродуктивних та продуктивних вправ для активізації лексичного матеріалу з певної теми та розвитку вмінь усного та письмового перекладу; 2) Test Yourself – «перевір себе», що містить тестові завдання для перевірки рівня сформованості лексичних навичок усного та письмового перекладу; 3) Lesson Builder – блок створення індивідуальних тренувальних та тестових завдань одного або декількох модулів. Тренажер інтегрує в собі не тільки мультимедійні властивості засобів ІКТ, але й можливості побудови інтерактивної взаємодії з програмним продуктом, що гарантує не тільки адаптивність процесу самонавчання, але й істотне підвищення індивідуалізації освітнього процесу, а також полегшення проведення підсумкового й поточного контролю засвоєння навчального матеріалу.

Організація перекладацької практики у письмовій формі здійснюється на основі квазі-професійних і навчально-професійних ситуацій, стимулюючих студентів до систематичного, контекстно й ситуативно-орієнтованого використання перекладацьких засобів ІКТ і спрямованих на формування ціннісного відношення до використання ІКТ у професійній діяльності.

Наведемо приклади таких ситуацій:

- при проходженні перекладацької практики з письмового перекладу складіть відповідну пам'ятку перекладу, проаналізуйте її ефективність у професійній діяльності (вишліть викладачеві на електронну пошту);
- порівняйте можливості останніх версій спеціалізованого програмного забезпечення й ресурсів мережі Інтернет для активізації перекладацької діяльності з попередніми версіями, а також методами виконання перекладів без використання ІКТ;
- обрахуйте собівартість отриманого перекладу (як на неї вплинули використовувані засоби ІКТ);
- дайте власну оцінку результативності машинного перекладу;
- разом з іншими студентами виконайте переклад (книги, статті, добірки технічної документації), при необхідності зв'яжіться з колегами, що працюють із подібними проектами.

Важливо також відзначити, що формування ціннісного відношення до використання новітніх професійних перекладацьких інструментів ІКТ, тобто фактично формування професійного компонента інформаційної компетентності, тісно пов'язане із залученням студентів до середовища професійного спілкування, реалізованого можливостями мережевих ІКТ.

На початковому етапі інтерактивні можливості мережевих ІКТ спрямовані на оптимізацію організації навчального процесу, а також на підвищення базового рівня інформаційної компетентності. На сайті

викладача регулярно розміщується поточний матеріал для організації самостійної роботи. При цьому можна одержати доступ до вже опрацьованого за семестр матеріалу, що дає можливість надолужити пропущені заняття, уточнити домашнє заняття, уникнути появи прогалів у знаннях. При появі проблем з виконанням самостійної роботи, студенти завжди можуть проконсультуватися з викладачем, скориставшись електронною поштою. Студенти одержують завдання знайти матеріал з певної теми в мережі Інтернет. На просунутому етапі інтерактивні можливості покликані активізувати спілкування із професійними перекладачами, як носіями рідної мови, так і іноземної.

Вивчення проблеми формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей з використанням ІКТ свідчить про доцільність подальших теоретичних розвідок та практичної розробки спеціальних методик навчання іноземних мов для студентів окремих немовних спеціальностей, а також вдосконалення теорії та практики підготовки викладачів до ефективного формування самоосвітньої компетентності у студентів немовних спеціальностей з використанням ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б. Мультимедійне забезпечення лекції як комплекс засобів активізації пізнавальної діяльності студентів / О. Б. Бігич // Іноземні мови. – 2006. – № 2. – С. 18–21.
2. Електронні засоби навчання іноземних мов студентів немовних спеціальностей / Бігич О. Б., Волошинова М. М., Метьолкіна О. М., Окопна Я. В. // Наука і освіта : [спецвипуск] : проект д. пед. наук проф. Е. Е. Карпової «Вища освіта в сїчасному суспільствї: шляхи оновлення та засоби реформування». – 2011. – № 6/СП. – С. 26–30.
3. Копил О. А. Педагогічні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій при формуванні самоосвітньої компетентності / О. А. Копил // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Вип. LIX. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – С. 108–113.
4. Копил О. А. Поняття самостійної роботи у контексті формування самоосвітньої компетентності студентів немовних спеціальностей / Копил О. А. // Вісник ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка. – Серія «Педагогічні науки». – 2011. – Вип. 90. – С. 100–103.
5. Копил О. А. Самоосвіта в структурі фахової підготовки студентів немовних спеціальностей / Копил О. А. // Вісник ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка. – Серія «Педагогічні науки». – 2011. – Вип. 93. – С. 163–166.
6. Програма з англійської мови для професійного спілкування / колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.